

พัฒนาการและทิศทางของ E-Learning ในประเทศไทย

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การพัฒนาของโลกในปัจจุบันมุ่งสู่ทิศทางของสังคมความรู้ ซึ่งเน้นคุณค่าของทรัพยากรมนุษย์ที่มีศักยภาพผ่านการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างไม่จบสิ้น วิธีการหาความรู้ของมนุษย์จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนให้ทันยุคทันสมัยและเข้ากันได้กับสิ่งแวดล้อม ดังนั้นสื่ออิเล็กทรอนิกส์จึงมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ด้วยกระบวนการต่างๆ ที่หลากหลาย ไปสู่กลุ่มเป้าหมายที่มีความต้องการและวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน นับแต่มีการพัฒนาอินเทอร์เน็ตขึ้นในทศวรรษที่ผ่านมา การติดต่อสื่อสารระหว่างมนุษย์ก็เต็มไปด้วยความสะดวกรวดเร็วมากขึ้น รวมทั้งการเรียนการสอนและการศึกษาหาความรู้ก็สามารถทำได้อย่างไร้พรมแดน ทำให้คำว่า E-Learning หรือ Electronic Learning เป็นที่รู้จักกันไปทั่วโลก

นโยบายปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทยมีความสอดคล้องกับกระแสโลกดังกล่าว เพราะพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดเป้าหมายไว้ว่า ในอนาคตคนไทยทุกคนจะได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างน้อย 12 ปี และจะมีความสามารถในการทักษะกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทำให้สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ดังนั้นเทคโนโลยีก็จะยิ่งทวีบทบาทสำคัญมากขึ้นในการศึกษา โดยเฉพาะเทคโนโลยีสารสนเทศซึ่งมีศักยภาพสูงในการเป็นแหล่งข้อมูล ถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างปัจเจกบุคคลและองค์กร ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับนานาชาติ ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการในฐานะที่เป็นหน่วยงานของรัฐผู้รับผิดชอบงานด้านเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา จึงได้ทำการวิจัยเรื่อง “พัฒนาการและทิศทางของ E-Learning ในประเทศไทย” ขึ้น เพื่อประโยชน์ในการวางแผนพัฒนา E-Learning ที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทยต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการและการจัดการ E-Learning ของประเทศไทยในปัจจุบัน
- 2) เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินการ E-Learning ในประเทศไทย
- 3) เพื่อศึกษาทิศทางอนาคตของ E-Learning ในประเทศไทย
- 4) เพื่อหาแนวทางการใช้ E-Learning เพื่อส่งเสริมการศึกษาของชาติอย่างมีประสิทธิภาพ

คำถามนำการวิจัย

- 1) E-Learning คืออะไร
- 2) E-Learning ของประเทศไทยมีพัฒนาการมาอย่างไร
- 3) E-Learning ในประเทศไทยปัจจุบันมีสภาพเป็นอย่างไร
- 4) ทิศทางอนาคตของ E-Learning ในประเทศไทยจะเป็นอย่างไร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ผลการวิจัยครั้งนี้จะมีส่วนในการสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่อง E-Learning ของประเทศไทย ให้แก่บุคลากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป
- 2) ช่วยให้มีการพัฒนา E-Learning อย่างต่อเนื่องและถูกต้องทิศทาง เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษา ของชาติต่อไป

ระยะเวลาดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้เวลา 3 เดือน นับตั้งแต่ 1 เมษายน - 30 มิถุนายน 2546

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลดังต่อไปนี้

- ข้อมูลเอกสาร ข้อมูลที่เกี่ยวกับ E-Learning จะถูกรวบรวมจากเอกสารทุกประเภท เช่น กฎหมาย นโยบายรัฐบาล งานวิจัย บทความ และเอกสารเผยแพร่ทั้งจากภาครัฐและเอกชน รวมทั้ง ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้องกับ E-Learning ทั้งของไทยและต่างประเทศที่มีความน่าเชื่อถือและทันสมัย รวมเป็นเอกสารภาษาไทยจำนวน 90 รายการ และภาษาอังกฤษจำนวน 30 รายการ
- ผู้เชี่ยวชาญ กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยนี้รวมถึงผู้เชี่ยวชาญด้าน E-Learning จำนวน 26 คน ซึ่งผู้วิจัยได้พิจารณาและเลือกสรรให้ครอบคลุมบุคคลจากกลุ่มต่างๆดังต่อไปนี้:
 - 1) กลุ่มนักวิชาการด้าน E-Learning เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและผลงานด้าน E-Learning และได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย กลุ่มนักวิชาการนี้มาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายและการปฏิบัติการเกี่ยวกับ E-Learning เช่น ภาครัฐบาล หน่วยงานราชการ และนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาต่างๆ
 - 2) กลุ่มผู้พัฒนาและให้บริการ E-Learning ทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งครอบคลุมผู้ให้บริการ E-Learning และบุคลากรที่ทำหน้าที่พัฒนา E-Learning ด้วย
 - 3) กลุ่มผู้เรียน ได้แก่ ผู้มีประสบการณ์เรียนหรือการอบรมผ่านระบบ E-Learning

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถตอบคำถามนำการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

คำถามที่ 1: E-Learning คืออะไร ?

ผลการวิจัยพบว่า ความหมายของ E-Learning สามารถแยกออกได้เป็น 3 ระดับ คือ

1) E-Learning ในความหมายแบบกว้าง ๆ หรือความหมายตามตัวอักษร ซึ่งถือว่า E-Learning หมายถึงการเรียนการสอนผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ประเภทใดก็ได้ เช่น วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ ซีดีรอม คอมพิวเตอร์ช่วยสอน การเรียนผ่านดาวเทียม และผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ฯลฯ

2) E-Learning ในความหมายปัจจุบัน คือ การเรียนการสอนผ่านคอมพิวเตอร์ ในลักษณะออนไลน์หรือออฟไลน์ก็ได้

3) E-Learning ในความหมายที่จำกัด คือ การเรียนผ่านเครือข่ายสากล (อินเทอร์เน็ต) เท่านั้น โดยอาจมีรูปแบบการบริหารจัดการเนื้อหาวิชาและการเรียนการสอนที่แตกต่างกันไป

การวิจัยนี้พบว่า แม้นิยามของ E-Learning จะแตกต่างกันบ้าง แต่เทคโนโลยีมีใช้เป็นประจำสำคัญในการให้คุณค่าของ E-Learning เนื่องจากปัจจุบันนี้ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communication Technology: ICT) มีการผสมกลมกลืนกันมากขึ้น ความสำคัญของ E-Learning จึงขึ้นอยู่กับเป้าหมายที่ต้องการนำ E-Learning มาสร้างกระบวนการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่น ไม่มีข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ มีลักษณะเหมือนห้องเรียนจริงที่ผู้เรียนสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับผู้สอนและผู้เรียนคนอื่น ๆ ได้อย่างไรก็ตาม การที่จะจัดการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์นี้ได้ มักจะต้องอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตมากกว่าการใช้เทคโนโลยีแบบเก่า

ดังนั้น เพื่อเป็นการสรุปความหมายของ E-Learning ที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ การวิจัยนี้จึงสรุปว่า

E-Learning คือกระบวนการเรียนการสอนผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) และสื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่นๆ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการลดข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ระหว่างผู้เรียนและผู้สอน ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้ตามความต้องการและความจำเป็นของตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

คำถามที่ 2: E-Learning ในประเทศไทยมีพัฒนาการอย่างไร ?

ถ้าจะนับพัฒนาการของ E-Learning ในความหมายระดับกว้างแล้ว ประเทศไทยได้มีการนำสื่ออิเล็กทรอนิกส์มาใช้สนับสนุนการศึกษาอย่างเป็นทางการนับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2497 เมื่อกระทรวงศึกษาธิการได้ก่อตั้งสถานีวิทยุศึกษาขึ้นเป็นครั้งแรก ต่อมารัฐบาลได้อนุญาตให้มีการจัดตั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์ขึ้น กระทรวงศึกษาธิการก็มีโอกาสผลิตรายการเพื่อการศึกษาออกอากาศไปสู่ประชาชนทั่วไป อีกช่องทางหนึ่ง วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์จึงเป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่มีบทบาทในการสนับสนุนการ

ศึกษามาเป็นเวลานาน จนกระทั่งมีการก่อตั้งสถานีวิทยุโทรทัศนเพื่อการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการขึ้นใน พ.ศ. 2537

การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษาในประเทศไทย เริ่มต้นในสถาบันระดับอุดมศึกษา การใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการศึกษาในระยะแรกเป็นการใช้ในรูปแบบของคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (Computer-Assisted Instruction: CAI) ต่อมาเมื่อมีเทคโนโลยีเครือข่ายและอินเทอร์เน็ตเกิดขึ้น จึงพัฒนาไปสู่การเรียนการสอนออนไลน์หรือ Web-Based Instruction (WBI) พัฒนาการของ E-Learning ในประเทศไทย ได้รับแรงขับเคลื่อนมาจากการกำหนดแผนและนโยบายระดับชาติอย่างชัดเจน เช่น กรอบนโยบายเทคโนโลยีสารสนเทศระยะที่ 1 และ 2 แผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของประเทศไทย พ.ศ. 2545-2549 และแผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2547-2549 เป็นต้น

คำถามที่ 3: E-Learning ในประเทศไทยปัจจุบันมีสภาพเป็นอย่างไร ?

E-Learning ของประเทศไทยในภาคธุรกิจมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง เพราะภาคธุรกิจมองว่าเป็นการลงทุนที่คุ้มค่าในระยะยาว ส่วน E-Learning ในภาคการศึกษานั้น สถาบันในระดับอุดมศึกษายังเป็นผู้นำ เนื่องจากมีความพร้อมกว่าระดับโรงเรียนในด้านบุคลากร งบประมาณ และเทคโนโลยี อย่างไรก็ตาม E-Learning ในประเทศไทยส่วนมากจะใช้เป็นสื่อเสริม (Supplementary) และสื่อเติม (Complementary) มากกว่าที่จะเป็นสื่อหลัก (Comprehensive Replacement)

ปัญหาและอุปสรรคของ E-Learning ในประเทศไทยมีอยู่หลายด้าน เช่น ด้านบุคลากร (ทั้งผู้สอน ผู้ผลิต ผู้เรียน และผู้บริหาร) ปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ปัญหาด้านฮาร์ดแวร์ ซอฟต์แวร์ เนื้อหา ระบบบริหารจัดการการเรียน งบประมาณ และการบริหารจัดการ

คำถามที่ 4: ทิศทางในอนาคตของ E-Learning ในประเทศไทยจะเป็นอย่างไร ?

ผู้เชี่ยวชาญส่วนมากมองว่า ทิศทางของ E-Learning ในประเทศไทยจะต้องแพร่หลายมากขึ้น และปัจจัยที่จะมีผลต่อการพัฒนา E-Learning ในอนาคต คือ เทคโนโลยี ตลอดจนค่าตอบแทนและการปกป้องลิขสิทธิ์ของเจ้าของเนื้อหา

E-Learning จะทำให้ครูและผู้สอนมีบทบาทเปลี่ยนไปจากผู้สอน (Instructor) เป็นผู้ชี้แนะ (Facilitator) หรือผู้กำกับดูแล ครูจำเป็นต้องมีการพัฒนาศักยภาพที่จะชี้แนะเด็กได้ ต้องปรับเปลี่ยนโลกทัศน์และกระบวนทัศน์ของตนเอง

กลุ่มเป้าหมายในอนาคตของ E-Learning จะเน้นไปที่นักศึกษาปริญญาโทและปริญญาเอกมาก เพราะส่วนมากเป็นผู้ที่มีความต้องการและตั้งใจที่จะเข้ารับการศึกษามีความรับผิดชอบที่จะเรียนรู้ได้ด้วยตนเองมากกว่า ระดับปริญญาตรีจะใช้ E-Learning เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร และจะมีการขยาย E-Learning จากระดับอุดมศึกษาลงไปในระดับโรงเรียนมากขึ้น แต่จะค่อยเป็นค่อยไป นอกจากนั้นการศึกษานอกระบบจะเป็นกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญของ E-Learning ในอนาคต และจะมีศักยภาพในการเติบโต ได้อย่างรวดเร็ว ทั่วกว่าการศึกษาในระบบ เพราะประชาชนจะเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยตนเองมากขึ้น

ค่านิยมและชื่อเสียงของสถาบันที่เปิดสอน E-Learning จะมีส่วนในการตัดสินใจของผู้เรียน แต่การใช้ E-Learning ในประเทศไทยสำหรับอนาคตอันใกล้ จะเป็นเพียงสื่อเสริมหรือสื่อเติมมากกว่าที่จะเป็นสื่อหลัก เพราะห้องเรียนยังมีเสน่ห์ในตัวของมันเอง วัฒนธรรมไทยยังต้องการความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างผู้เรียนและผู้สอน อย่างไรก็ตาม E-Learning อาจใช้เป็นสื่อหลักได้สำหรับกลุ่มนักศึกษาที่มีภาระการงานและวุฒิภาวะสูง เช่น นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา และกลุ่มคนทำงาน

ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา E-Learning ในประเทศไทย

จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา E-Learning ในประเทศไทยดังนี้

1) การเรียนการสอนแบบ E-Learning ไม่ควรยึดติดและจำกัดอยู่กับการใช้เทคโนโลยีเพียงประเภทเดียว ควรมีการวางแผนและเลือกใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการใช้ เนื้อหาของบทเรียน กลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งควรคำนึงถึงข้อจำกัดของโครงสร้างพื้นฐาน

2) ควรมีการสร้างแรงจูงใจแก่บุคลากรทุกด้าน ทั้งผู้สอน ผู้เรียน ผู้ผลิต และผู้บริหาร ให้เข้าใจตระหนักถึงความสำคัญ และมองเห็นประโยชน์ที่จะได้รับจาก E-Learning ตามบทบาทหน้าที่ของตน

3) การพัฒนาผู้เรียนควรเน้นการให้การศึกษาและฝึกทักษะทั้งด้านคอมพิวเตอร์และภาษาอังกฤษเป็นเบื้องต้น เพื่อให้ผู้เรียนมีศักยภาพเพียงพอในการใช้ E-Learning ควรมีแนวทางในการสร้างวินัย ความรับผิดชอบ และความซื่อสัตย์ต่อตนเองให้แก่ผู้เรียน เพื่อที่ผู้เรียนจะสามารถใช้ E-Learning ให้ได้ประโยชน์สูงสุด

4) ควรจัดการฝึกอบรมด้าน E-Learning ให้ครู อาจารย์ และผู้สอนอย่างทั่วถึง และสนับสนุนให้มีการผนวกการใช้ E-Learning เข้าไว้เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการเรียนการสอน โดยให้มีผลในการประเมินคุณภาพ และสามารถนับเป็นภาระงานของครูอาจารย์ได้

5) การพัฒนาผู้ผลิตและพัฒนา สถาบันการศึกษาควรเพิ่มหลักสูตรและจำนวนนักศึกษา ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและสาขาที่เกี่ยวข้องกับ E-Learning โดยกำหนดค่าตอบแทนให้เหมาะสมกับความสามารถ เพื่อลดปัญหาการขาดแคลนบุคลากร

6) ควรมีการเชื่อมโยงเครือข่ายในการจัดการ E-Learning ระหว่างสถาบันการศึกษาเพื่อลดปัญหาการผลิตเนื้อหาวิชาซ้ำซ้อน และเพิ่มโอกาสในการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและความรู้กันมากขึ้น

7) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ควรคำนึงถึงระดับชุมชนในท้องถิ่นที่ห่างไกลและด้อยโอกาส ให้มากกว่าที่จะเน้นการพัฒนาเฉพาะในเมืองใหญ่

8) การแก้ปัญหาด้านการขาดแคลนคอมพิวเตอร์และฮาร์ดแวร์ ทุกฝ่ายควรมีการร่วมมือกัน เช่น มีการลดภาษีนำเข้าอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ ส่งเสริมการผลิตภายในประเทศ และรณรงค์ให้มีการบริจาคฮาร์ดแวร์เก่าไปยังโรงเรียนหรือชุมชนที่ขาดแคลน

9) เอาจริงเอาจังกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ของผู้ผลิตซอฟต์แวร์และเนื้อหาวิชา และสนับสนุนให้มีการผลิตและพัฒนาในประเทศเพื่อทดแทนการนำเข้าจากต่างประเทศ

10) ควรมีการพัฒนาบบบริหารการเรียน (Learning Management System: LMS) ให้สามารถรองรับเนื้อหาที่หลากหลายได้ ซึ่งจะช่วยให้มีการแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดเนื้อหาความรู้ E-Learning กันได้สะดวกและแพร่หลายมากขึ้น

11) ผู้บริหารหน่วยงานหรือสถาบันต้องมีความรู้ความเข้าใจ และมีวิสัยทัศน์ มิใช่เห็น E-Learning เป็นเพียงสีล้นหรือแฟชั่นที่ต้องก้าวให้ทัน เพื่อการแข่งขันและสร้างภาพลักษณ์ของสถาบันเท่านั้น

12) ควรมีการจัดตั้งหน่วยงานกลางในระดับชาติ หรือระดับสถาบันการศึกษา เพื่อรับผิดชอบ ด้าน E-Learning อย่างมีเอกภาพและถูกทิศทาง มิใช่ต่างคนต่างทำ

13) ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนเป็นเรื่องสำคัญ รัฐบาลควรมีนโยบายและการดำเนินการที่สนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้ภาคธุรกิจเอกชนมีการพัฒนา E-Learning ได้อย่างไร้อุปสรรค ซึ่งจะส่งผลถึงการขยายตลาดและการพัฒนาในภาครัฐและสถาบันการศึกษาต่างๆตามไปด้วย

14) ควรให้ความสำคัญในระดับชุมชนให้มากขึ้น เช่น ให้ชุมชนได้มีโอกาสในการสนับสนุน ด้านเทคโนโลยี และนำเนื้อหาและภูมิปัญญาของชุมชนมาจัดทำเป็นหลักสูตร E-Learning เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันการศึกษาและท้องถิ่น และสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

15) รัฐบาลจะต้องมีวิสัยทัศน์และกำหนดนโยบายด้าน E-Learning อย่างชัดเจน พร้อมทั้งให้การสนับสนุนอย่างจริงจังทั้งด้านงบประมาณและบุคลากร